

*Стаття присвячена проблемі формування професійної мобільності майбутніх фахівців. Пошук ефективних шляхів її формування зумовлює необхідність теоретичного обґрунтування методологічних засад реалізації цього завдання у процесі психолого-педагогічної підготовки. Деякі теоретичні положення концепції представлені у публікації.*

**Ключові слова:** професійна підготовка, професійна мобільність, формування професійної мобільності.

*Статья посвящена проблеме формирования профессиональной мобильности будущих специалистов. Поиск эффективных путей ее формирования обуславливает необходимость теоретического обоснования методологических основ реализации этого задания в процессе психолого-педагогической подготовки. Некоторые теоретические положения концепции представлены в данной публикации.*

**Ключевые слова:** профессиональная подготовка, профессиональная мобильность, формирование профессиональной мобильности.

*The article is dedicated to the problem of professional mobility of future specialists. Necessity of theoretical foundation of methodological principles of the problem implementation in the process of psychological and pedagogical training is caused by the search of effective ways of its forming. Some principles of the concept are presented in the publication.*

**Key words:** professional training, professional mobility, forming of professional mobility.

УДК 331.546

Т.В. Гордієнко  
м. Ніжин, Україна

## **ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ СТУДЕНТІВ-ПЕРШОКУРСНИКІВ ЧЕРЕЗ ПІЗНАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРОФЕСІЇ**

**Актуальність дослідження.** Потреби України у висококваліфікованих працівниках зумовлюють пошук нових, альтернативних шляхів професійної підготовки спеціалістів; спонукають до удосконалення формування фахівця, в тому числі, в галузі освіти. У Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року зазначається, що оновлення її цілей і змісту, модернізація структури та організації має здійснюватися на засадах компетентнісного підходу. Це свідчить про те, що професійна підготовка вчителя спрямовується на якісно інший характер результатів: формування пізнавальної самостійності, впевненості у власних можливостях, уміння застосовувати знання у процесі прийняття рішень, підвищення функціональної і загальнокультурної обізнаності [1, с. 25]. У контексті Болонських положень сформованість особистісних утворень, що поєднує інтелектуальні, емоційні і моральні складові, якими має оволодіти майбутній учитель для ефективного здійснення педагогічної діяльності називається професійною компетентністю.

**Мета статті** — обґрунтувати методи пізнання педагогічної професії студентами першого курсу як необхідного компоненту педагогічної майстерності майбутнього вчителя.

**Виклад основного матеріалу.** Процес формування педагогічної майстерності — це цілісна, спеціально організована, теоретична і практична, аудиторна і позааудиторна суб'єкт-суб'єктна взаємодія викладачів і студентів, спрямована на формування у майбутніх учителів педагогічної майстерності. Однією з важливих властивостей особистості, що характеризує її як майстра певної галузі, є професійна спрямованість. Дослідженню цієї якості людини у психології та педагогіці присвячено чимало наукових праць. Зокрема, професійну спрямованість досліджували С. Мартинова, М. Миронюк, С. Осадчий, А. Сейтешев.

Перший етап професійного становлення майбутніх учителів, котрий охоплює перший курс, назовемо мотиваційно-пізнавальним. Назва етапу обумовлена тим, що для успішного формування педагогічної майстерності необхідно, крім навчально-пізнавальної діяльності студентів, яка передбачає засвоєння знань про способи педагогічної взаємодії, ще й внутрішнє прагнення до

педагогічної діяльності, а саме, професійно-ціннісні мотиви, стійкий особистий інтерес до її виконання та аналізу досягнутих результатів. На нашу думку, процес професійного зростання майбутніх учителів буде ефективним за умови послідовного формування педагогічної спрямованості студентів. Значну роль у вирішенні цієї проблеми відіграє як організація спостережень за роботою учителів, так і отримання знань про професію учителя та її соціальні і виховні функції. На цьому етапі ми ставили таку мету — забезпечити мотивацію майбутніх учителів до оволодіння теоретичними і практичними знаннями у їх єдності на аудиторних заняттях з педагогічного циклу та ознайомчій педагогічній практиці.

Під час ознайомчої практики в загальноосвітньому навчальному закладі студенти спостерігають за роботою учителів, протоколюють послідовність виконання дій учителя. У процесі пізнання майбутні учителі можуть не тільки сприймати знання про професію учителя та її соціальні і виховні функції (чуттєве пізнання), а й оперувати ними (логічне пізнання), узагальнювати (теоретичне пізнання), пристосовувати до власних професійних потреб (практичне пізнання). Розмаїття існуючих методів пізнання професії може бути умовно поділене на дві великі групи:

- 1) методи спостереження за професійною діяльністю, соціальним середовищем;
- 2) методи осмислення (аналізу, синтезу, порівняння, моделювання, аналогії), результатів спостереження педагогічної діяльності.

Методи першої групи можуть розрізнятися залежно від виду та об'єктів спостережень: включене, коли майбутній учитель є безпосереднім учасником професійної діяльності; невключене — спостереження «з боку», коли студенти не належать до суб'єктів професійної діяльності і спостерігають за навчально-виховним процесом під час окремих відвідувань шкільних занять; відкрите, коли за діяльністю студентів спостерігають викладачі під час лабораторних занять, приховане, коли за майбутніми педагогами ведеться опосередковане спостереження.

Серед методів пізнання другої групи охарактеризуємо **метод професійно значущих асоціацій**. Це метод, спрямований на встановлення зв'язків між різними людьми, явищами, процесами, що має відношення до педагогічної професії.

Метод професійно значущих асоціацій для студентів може бути засвоєний через реалізацію таких вправ:

- записати асоціації, що виникають на слова: школа, клас, підручник, урок, соціальна ситуація розвитку дитини;
- протягом однієї хвилини дати не менше п'яти асоціацій на кожне зі слів: учитель, учень, педагогічний конфлікт;
- перелічити всі можливі способи застосування дидактичних методів: бесіда, диспут, розповідь, проблемна ситуація;
- придумати кілька назв уривка статті, взятого з журналу, підпис до фотографії професійного середовища;
- придумати якнайбільше речень із вказаними професійно значущими словами: виховання, середовище, освіта.

**Метод аналогів об'єктів професійного середовища** — це метод пізнання, який готує майбутнього педагога до творчої праці, що ґрунтується на знаходженні об'єктів (аналогів), котрі мають суттєву за формою, структурою, функціями) схожість із пізнаваними об'єктами цього середовища. Уміння знаходити аналоги значно розширює сферу знання студента, стимулює і розвиває його інтуїцію, уявлення та інші якості, важливі для продуктивного професійного мислення.

Навчання студентів цьому методу можна здійснювати за допомогою вправ, у яких потрібно знайти всі види аналогів для соціально-виховної роботи з учнями різного віку, а також різноманітних прийомів, які мають професійно-педагогічну спрямованість.

**Методи професійного проектування.** Велику увагу прогнозуванню та проектуванню приділяв А. Макаренко, котрий вважав, що педагогіка повинна розробляти проблему мети

виховання та методи наближення до цієї мети.

Проект, план як мета та завдання, що висувуються в ньому, стимулює, мобілізує, організує особистість у професійному русі. За допомогою проектування майбутній учитель може уявити своє близьке, середнє і віддалене професійне майбутнє, передбачити шляхи його досягнення. Прогнозування, планування власної діяльності — процес особистісний, який не витримує тиску, формального ставлення і не може здійснюватися без бажання і інтересу.

Стратегія навчання методам проектування спирається на передачу студенту умінь добирати професійні цілі, співвідносити їх з особистими потребами і можливостями, розподіляти професійні завдання залежно від їх труднощів; передбачати дії операцій, необхідних для досягнення поставленої мети [2, с. 43].

**Метод перспективних ліній** як один з методів проектування ґрунтується на уявленні студента про свої близькі, середні і віддалені перспективи. Перші пов'язані з поточною навчально-виховною діяльністю. До них можуть належати: прагнення добре вчитися, займатися науково-дослідницькою роботою, засвоєння конкретних педагогічних умінь та навичок. Середні перспективи формуються як прагнення до більш значущих подій, наприклад, участь у педагогічній олімпіаді, конкурсі педагогічної майстерності, підготовці до різних видів педагогічної практики. Віддалені перспективи пов'язують з отриманням спеціальності, оволодінням основами професійно-педагогічної майстерності, розвитком комплексу педагогічних знань, умінь та навичок.

**Метод ступеневого проектування** передбачає вирішення на кожному лабораторному занятті педагогічних завдань різного рівня труднощів. При цьому студенти мають навчитися розв'язувати:

- тестові завдання, орієнтовані на репродуктивне відтворення навчальної інформації;
- завдання частково-пошукового рівня, що передбачають застосування навчальних знань у типових ситуаціях;
- евристичні завдання, спрямовані на використання навчальної інформації у нестандартних умовах.

**Метод професійної комунікації.** Для вчителя уміння знаходити спільну мову, встановлювати доцільні стосунки з дітьми є професійною необхідністю. За рівнем комунікабельності пізнається зрілий професіонал педагога.

Шляхом саморозвитку, на основі оволодіння методами комунікації майбутні педагоги можуть здобути загальний дар спілкування, який виражається:

- у почутті впевненості в собі, комфортному самопочутті за будь-яких обставин із різними категоріями учнівської молоді;
- у здатності приваблювати інших людей;
- у почутті власної гідності;
- в умінні виконувати ролі, що відповідають змісту задач, що розв'язуються;
- в умінні поводити себе природно, щиро;
- у почутті міри;
- в умінні знаходити спільну мову [4, с. 18].

**Метод рольової гармонізації** — це метод комунікації, що здійснюється на основі гармонійної ролі партнера по спілкуванню. Гармонійними називають ролі, які доповнюють одна одну у навчальній, ігровій, трудовій, суспільній діяльності.

Майбутні педагоги мають враховувати, що учні виконують різноманітні гармонійні ролі, наприклад, батька або дитини — у грі, учителя і учня — в учінні, керівника і підлеглого — в праці, організатора і виконавця — в суспільній діяльності. Загальновідомо, що кожна з цих ролей вимагає від вихованця дотримання певного статусу стосовно партнера, визначення його соціальної позиції, наявності рольових якостей. Студенти мають враховувати, що коли учні-партнери виконують одну й ту саму роль (повчають один одного, командують, критикують), виникає конфлікт. Найбільш частіше спостерігаються конфлікти при виконанні таких ролей, як дитина-дитина, учитель-учитель, керівник-керівник. Причому, коли партнери по спілкуванню

прагнуть зайняти протилежні соціальні позиції (навчальну проти ігрової, суспільну проти трудової), ми стаємо очевидцями конфлікту «гашення ролей» [4, с. 83].

Знання метода рольової гармонізації озброює майбутніх педагогів засобом активного подолання конфліктів в учнівському середовищі. Замість розриву комунікації студентам пропонуються такі шляхи її збереження: зміна своєї соціальної позиції, врахування змінного статусу учнів. При цьому кожна зміна повинна сприяти досягненню такту у стосунках, підвищенню задоволеності від спілкування, не приниження особистості, а сприяння її розвитку. Право на виконання ролі більш високого соціального статусу повинно бути підкріплене відповідним життєвим (професійним) досвідом, рівнем кваліфікації, віком, заслуженими конкретними результатами (успіхами) виховної діяльності. Уявлення майбутніх учителів про рольову гармонізацію формується на лабораторних заняттях.

**Метод змінної тактики** — це метод ділової комунікації, який враховує індивідуальні комунікативні особливості співрозмовника [4, с. 92].

Для того, щоб бути тактовним у діловому, професійному спілкуванні, педагогу необхідно:

- постійно пам'ятати про мотиви співрозмовника, його очікування, переваги, яких він прагне у бесіді, його бажання самостверджуватися;
- за будь-якої можливості використовувати особистісний контакт;
- прагнути чітко і зрозуміло викладати навчально-виховну інформацію;
- дати ґрунтовне пояснення своєї позиції, якщо з нею не згоден співрозмовник; ніколи не ставитися зверхньо до інших;
- не вести моралізаторські бесіди.

У всіх випадках майбутньому педагогу слід мати на увазі, що методи комунікації не є простою технікою досягнення легкого успіху в професійному спілкуванні. Тільки за цієї умови ці методи будуть служити моральним цілям і допоможуть студентам досягти гармонії і розуміння у стосунках з учнями.

**Методи професійної самоорганізації.** Професійна самоорганізація — активний, свідомий процес, що переплітається з метою і мотивами самовиховання, який передбачає наявність: об'єкта самоорганізації професійної виховної діяльності; її мети — досягнення професійної умілості; засобів здійснення самоорганізації — певного рівня сформованості інтелектуально-практичних дій і операцій.

**Висновки.** Отже, процес формування педагогічної майстерності студентів можна здійснювати певними методами пізнання професії вчителя, які, на наш погляд, сприятимуть професійному становленню майбутніх учителів, допоможуть краще орієнтуватися у педагогічних ситуаціях та знаходити оптимальні шляхи їх вирішення.

### Література:

1. Педагогіка вищої школи: [навчальний посібник] / [З.Н.Курлянд, Р.І.Хмелюк, А.В.Семенова та ін.]; за ред. З.Н.Курлянд. — [3-е вид., допов. і переробл.]. - К.: Знання, 2007. — 495 с.
2. Педагогічне спілкування у діяльності вчителя: [навчальний посібник] / Укл.: І.І. Киричок, В.Г. Кучерявець; За ред. В.Г. Кучерявець. — Ніжин: Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2009. — 391 с.
3. Сахарчук Е. И. Управление качеством подготовки специалистов сферы образования / Е. И. Сахарчук. — Волгоград: Перемена, 2002. — 136 с.
4. Шевчук М.О., Андрущенко Т.В. Шлях до скарбу знань: [навчальний посібник для студентів педагогічних спеціальностей ВНЗ] / За заг. ред. М.О. Шевчук. — Ніжин: Видавництво НДУ імені Миколи Гоголя, 2009. — 114 с.

*У статті висвітлюється психолого-педагогічний аспект проблеми формування педагогічної майстерності студентів першого курсу, розглядаються шляхи пізнання педагогічної професії, виділяються основні методи пізнання педагогічної діяльності.*

**Ключові слова:** Педагогічна майстерність, педагогічна спрямованість, методи спостереження за професійною діяльністю, методи осмислення результатів спостереження педагогічної діяльності, аналіз, синтез, метод професійно значущих асоціацій, метод аналогів об'єктів професійного середовища, методи професійного проектування, метод перспективних ліній, метод ступеневого проектування, метод професійної комунікації,

*метод роліової гармонізації, метод змінної тактики, методи професійної самоорганізації.*

*В статье освещается психолого-педагогический аспект проблемы формирования педагогического мастерства студентов первого курса, рассматриваются пути познания педагогической профессии, выделяются основные методы познания педагогической деятельности.*

**Ключевые слова:** Педагогическое мастерство, педагогическая направленность, методы наблюдения за профессиональной деятельностью, методы осмысления результатов наблюдения педагогической деятельности, анализ, синтез, метод профессионально значимых ассоциаций, метод аналогов объектов профессиональной среды, методы профессионального проектирования, метод перспективных линий, метод ступенчатого проектирования, метод профессиональной коммуникации, метод ролевой гармонизации, метод переменной тактики, методы профессиональной самоорганизации.

*The article deals with psycho-pedagogical aspect of the problem of formation of pedagogical skills of first year students, considers how the knowledge of teaching profession, highlights the major methods of learning and educational activities.*

**Key words:** Pedagogical skills, pedagogical orientation, methods of observation of professional activities, methods of interpretation of the results of observation of pedagogical activities, analysis, synthesis, method of professionally significant association method unique real professional environment, professional design techniques, the method of perspective lines, the method degreeal design method of professional communication method role harmonization method variable tactics and methods of professional self-organization.

УДК 378.14:504

Ж.М. Гушак  
м. Дрогобич, Україна

### **ОСНОВНІ СУЧАСНІ ЗАСАДИ ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ «БЕЗПЕКА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ» У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ**

**Постановка проблеми у загальному вигляді.** Серед основних чинників становлення і сталого розвитку демократичного українського суспільства є формування сучасного освітнянського простору, в якому здійснюються процеси дослідження та впровадження педагогічних новацій, визначаючи зміст нової педагогічної парадигми в період суспільно-політичних, економічних, соціокультурних реформ. Вимога та потреба змін в освітньому процесі вищих навчальних закладів зумовлює використання у професійній діяльності викладача навчальної дисципліни «Безпека життєдіяльності» таких інноваційних технологій, які б сприяли розвитку духовно-інтелектуального потенціалу студента.

**Аналіз попередніх досліджень.** Вивчення теоретико-методологічних питань викладання навчальної дисципліни «Безпека життєдіяльності» проводять у своїх наукових розвідках В. Березуцький, Є. Желібо, В. Заплатинський, О. Запорожець, Л. Земелева, С. Ісаєв, О. Козій, І. Пістун, І. Сагайдак, З. Яремко та інші, що вказує на актуальність та значущість цієї проблеми.

**Формування мети статті.** В умовах упровадження ідей особистісно орієнтованої освіти залишаються важливими питання пошуку нових засадничих підходів викладання дисципліни у вищих навчальних закладах. Особливого значення набуває висвітлення спрямованості педагогічної діяльності на організацію оптимального інноваційного середовища та виокремлення вихідних положень навчального процесу.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Освіта трактується науковцями, насамперед, як процес і результат оволодіння молоддю знаннями й уміннями, що сприяють цілісному розвитку індивіда. Одним із пріоритетних завдань сучасної української школи є формування свідомого громадянина, який би не тільки якісно виконував свої повсякденні професійні обов'язки, але й активно брав участь у різноманітних площинах процесу державотворення. Саме тому основною метою педагогічної діяльності є формування відповідальності особистості за